

which directly influence on the external trade, both in general and on foreign trade of the agricultural products of Ukraine, as a consequence, requires further analysis and study.

Keywords: *agro-food products; integration processes; asymmetry; foreign trade agreements.*

*Одержано редакцією 12.01.2016
Прийнято до публікації 17.01.2016*

УДК 502.742+504.03

МАРЕХА Ірина Сергіївна

кандидат економічних наук,
асистент кафедри економічної теорії,
Сумський державний університет, Україна
ukr_irina@ukr.net

ЕКОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. *Проведено аналіз якості економічного розвитку країн Європейського Союзу за окремими субіндексами. Запропоновано поняття екологічної якості економічного зростання. Здійснено класифікацію видів ресурсозбереження у рамках стратегії «Європа - 2020». Визначено основні екосередовищні детермінанти економічного розвитку країн ЄС. Виокремлено шість груп екологічних факторів-стимуляторів та факторів-дестимуляторів економічного розвитку. Доведено, що екологічну бізнес-культуру країн Європейського Союзу можна охарактеризувати як орієнтовану на захист природного середовища.*

Ключові слова: *економічний розвиток; екологізація; фактори-стимулятори; фактори-дестимулятори; екологічна бізнес-культура; Європейський Союз; ресурсоефективна Європа; сталий розвиток.*

Постановка проблеми. Функціонування соціальних систем завжди пов'язувалося з дослідженнями феномену економічного розвитку та факторів, що його обумовлюють. Нова хвиля теоретичних досліджень факторів економічного розвитку може бути охарактеризована як намагання академічних спільнот залучити до наукового аналізу все більшу кількість детермінант та параметрів. Дослідження факторів економічного розвитку відносяться до традиційної, в цілому достатньо широко висвітленої у науковій літературі проблематики з економіки. Очевидні залежності економічного розвитку від різноманітних факторів були виявлені ще в епоху первісного нагромадження капіталу, яке відбувалося на території європейських країн. З часом погляди на економічний розвиток були збагачені новими припущеннями та гіпотезами, емпірична оцінка яких підтверджувала їх достовірність. У контексті сталого розвитку певний інтерес викликають дослідження екологічних чинників економічного розвитку країн Європейського Союзу. Особливістю впливу екологічних факторів на процеси економічного розвитку країн є їхній стимулюючий та дестимулюючий характер. Кумулятивний вплив саме таких факторів на динаміку економічного розвитку країн Європейського Союзу можна виразити через поняття екологічної бізнес-культури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні питання оцінки екологічної культури як фактора економічного зростання були висвітлені у роботі [1], де автор узалежнює сталий, природозберігаючий розвиток суспільства від екологічної культури виробництва. Існує ряд робіт, присвячених обґрунтуванню впливу культури на економічне зростання [2] та розвиток спільнот [3, 4], проте їх автори вкладають у поняття культури більш соціетальний, ніж екологічний зміст. Роль культурних факторів у подоланні екологічних кризових явищ та формуванні нової екологічної концепції економічного зростання підкреслено у роботі [5].

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас нині, в умовах посилення євроінтеграційних процесів на засадах екологізації бізнес-культури [6], актуалізується необхідність аналізу загальної екологічної ситуації в європейських країнах. Разом з тим, концепція кумулятивного впливу еколого-культурних факторів на економічний розвиток повністю не сформована і вимагає подальших наукових розробок.

Метою статті є аналіз екологічних факторів економічного розвитку у країнах Європейського Союзу на предмет оцінки екологічної бізнес-культури.

Викладення основного матеріалу дослідження. Дослідження екологічних факторів економічного розвитку закономірно порушує питання про оцінку його якості. Під екологічною якістю економічного розвитку пропонуємо розуміти відмову країни від виробництва «небажаних» продуктів (екологічних екстерналій: забруднення довкілля, вичерпання природних ресурсів тощо) на користь «бажаних» продуктів (економічних благ, сукупна вартість яких визначає рівень економічного зростання). Загальний аналіз якості економічного розвитку країн ЄС зображено у Таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз якості економічного розвитку ЄС-27 [7]

Країна	Загальний індекс	Субіндекс							
		Інформаційне суспільство	Технологічні інновації	Економічна лібералізація	Інфраструктура	Фінансові послуги	Макроекономічне середовище	Соціальна інтеграція	Сталий розвиток
Швеція	5,83	6,20	5,64	5,55	6,19	5,93	5,15	5,42	6,57
Фінляндія	5,72	5,51	6,12	5,26	5,96	5,86	5,27	5,59	6,19
Данія	5,61	5,74	5,33	5,39	6,09	5,60	5,05	5,64	6,07
Нідерланди	5,51	5,81	4,94	5,54	5,98	5,54	5,06	5,31	5,91
Люксембург	5,43	5,43	4,17	5,29	6,08	5,90	5,43	5,31	5,87
Німеччина	5,39	5,27	5,10	5,39	6,49	5,36	4,50	4,85	6,19
Австрія	5,39	5,45	4,65	5,42	6,08	5,70	4,79	4,91	6,14
Франція	5,22	5,21	4,62	5,10	6,17	5,61	4,78	4,71	5,54
Великобританія	5,15	5,61	4,71	5,12	5,77	5,10	4,78	4,61	5,48
Бельгія	5,15	4,71	4,78	5,22	5,76	5,28	4,88	5,08	5,46
Ірландія	5,00	4,78	4,47	5,20	5,24	4,87	5,08	4,72	5,64
Естонія	4,96	5,33	3,99	4,84	5,47	5,33	5,17	4,47	5,07
Кіпр	4,83	4,44	3,71	4,91	5,76	5,28	4,73	5,03	4,77
Словенія	4,79	4,84	4,28	4,49	5,37	4,75	4,61	4,56	5,43
Чехія	4,71	4,43	4,02	4,96	5,11	5,00	4,47	4,73	4,96
Португалія	4,70	4,64	3,92	4,47	5,69	4,97	4,50	4,18	5,20
Мальта	4,58	5,15	3,50	4,73	5,30	5,49	3,99	4,71	3,80
Іспанія	4,53	4,21	3,93	4,73	5,37	5,10	3,94	3,92	5,06
Словаччина	4,45	4,42	3,46	4,70	4,64	4,75	4,81	3,98	4,86
Литва	4,39	4,38	3,76	4,15	5,11	4,58	4,49	3,93	4,73
Угорщина	4,28	4,12	3,79	4,35	4,85	4,42	4,40	3,79	4,50
Латвія	4,21	4,15	3,48	4,21	4,57	4,27	4,72	3,61	4,68
Греція	4,18	3,55	3,81	4,10	5,25	4,81	3,62	3,75	4,54
Польща	4,07	3,50	3,64	4,44	4,12	4,46	3,95	3,96	4,49
Італія	4,03	3,74	3,78	4,16	4,81	4,31	3,54	3,64	4,28
Румунія	3,96	3,48	3,37	4,04	4,05	4,30	4,38	3,89	4,19
Болгарія	3,77	3,63	3,12	3,82	4,23	3,80	4,22	3,55	3,82
ЄС-27	4,81	4,73	4,23	4,80	5,39	5,05	4,60	4,51	5,16

Екологічні фактори економічного розвитку враховано у субіндексі «Сталий розвиток», який розраховується на постійній основі у рамках стратегії «Європа – 2020». Стратегія «Європа 2020» [8] – це десятирічна стратегія економічного зростання ЄС, запланованого стати більш інтелектуальним (Smart Growth), сталим (Sustainable Growth) і більш справедливим (Inclusive Growth). У рамках даної стратегії розроблено План «20/20/20», що передбачає наступні екологічні цілі: 20 %-ве скорочення викидів парникових газів у ЄС; досягнення 20 %-вої частки енергії з відновлюваних джерел і 20%-ве підвищення ефективності використання енергії.

Використання відновлюваних джерел енергії розглядається Європейським Союзом як один з найперспективніших шляхів вирішення зростаючої проблеми енергозабезпечення. Проте європейська стратегія ресурсозбереження поширюється й на інші економічні сфери, є досить гнучкою у виборі його методів (таблиця 2).

Таблиця 2

Класифікація видів ресурсозбереження у рамках стратегії «Європа –2020»

Ознака	Вид ресурсозбереження
Вид ресурсопотку	Енергозбереження, матеріалозбереження, водозбереження тощо
Методи ресурсозбереження	Економія ресурсів, заміна невідновлюваного ресурсу сировиною-замінником, використання вторинних ресурсів, відходи інших галузей як сировина для власного виробництва, використання відновлювальних або порівняно менш вичерпних джерел енергії тощо
Концептуальні напрямки ресурсозбереження	Ресурсоефективність (ефективне використання природного капіталу, водний менеджмент, ресурсозбереження за стадіями життєвого циклу, стале споживання та виробництво) та «зелена» економіка (відновлювані джерела енергії, енергоефективність, корпоративна соціальна відповідальність)
Секторальні рівні ресурсозбереження	Ресурсозбереження у сфері туризму, будівництва, енергетики, управління відходами, промисловості, транспорту, сільського, рибного, водного та лісового господарств
Тип ресурсозбереження	Продуктовий, процесний (технологія «кінця труби», більш чисте виробництво), організаційний (системи екологічного менеджменту)

[доповнено автором на основі 9]

Процеси ресурсозбереження є головними детермінантами ресурсоефективного розвитку країн Європейського Союзу. Визначимо основні екосерередовищні детермінанти економічного розвитку для ЄС-28, які співвідносяться між собою за принципом «ресурсоефективний розвиток (фактори-стимулятори) – «ресурсомарнотратний розвиток (фактори-дестимулятори)»:

- 1) економія природних ресурсів – експлуатація природних ресурсів;
- 2) продовольча безпека – споживання продовольства;
- 3) альтернативна енергія – споживання традиційної енергії;
- 4) лісовідновлення – вирубка лісів;
- 5) охорона природи – забруднення довкілля;
- 6) утилізація відходів – утворення відходів.

Таким чином, нами виокремлено шість груп екологічних факторів, які справляють істотний вплив на перебіг процесів економічного розвитку у країнах Європейського Союзу. Об'єднання ознак в одну багатовимірну систему задає поле характеристик екологічної культури, або культурний профіль економічного розвитку країн ЄС. Вперше оцінку культури господарювання та її профілю було здійснено у роботі [10]. Дана методика була адаптована нами під специфіку природогосподарювання та застосовується з авторськими доповненнями.

Об'єктом екологічного аналізу є 10 країн Європейського Союзу, а саме: Німеччина, Франція, Бельгія, Швеція, Данія, Великобританія, Польща, Угорщина,

Румунія, Болгарія. Для оцінки впливу екологічних факторів на економічний розвиток цих країн використовується умовний показник, який змінює своє значення від -1 (негативний вплив на економічний розвиток) до +1 (позитивний вплив на економічний розвиток). Результати екологічного аналізу представлено у таблиці 3.

Результати, занесені до таблиці 3, дають змогу охарактеризувати екологічні особливості економічного розвитку аналізованих країн. Так, економічний розвиток Німеччини характеризується високою культурою споживання природних ресурсів та утилізації відходів, про що свідчать позитивні оцінки кумулятивного впливу факторів-стимуляторів та дестимуляторів на перебіг економічних процесів. Економічний розвиток Франції є еколого-ефективним з точки зору використання природних ресурсів, витрат на охорону природи та поводження з відходами. Екологічні фактори економічного розвитку Швеції стимулюють економіку розвиватися на засадах забезпечення продовольчої безпеки, використання альтернативної енергії, застосування екосистемного підходу у лісоресурсній сфері та інвестування в охорону природи.

Таблиця 3

Екологічні фактори економічного розвитку у країнах Європейського Союзу

Країни	Екологічні фактори економічного розвитку					
	1	2	3	4	5	6
Німеччина	фактори-стимулятори					
	+0,95	+0,37	+1	+0,19	+0,55	+0,95
	фактори-дестимулятори					
	-0,21	-0,82	-1	-1	-1	-0,36
кумулятивний вплив на економічний розвиток						
+0,74	-0,45	0	-0,81	-0,45	+0,59	
Франція	фактори-стимулятори					
	+1	+0,23	+0,63	+0,48	+0,97	+1
	фактори-дестимулятори					
	-0,28	-0,81	-0,81	-0,66	-0,42	-0,3
кумулятивний вплив на економічний розвиток						
+0,72	-0,58	-0,18	-0,18	+0,55	+0,7	
Швеція	фактори-стимулятори					
	+0,06	+1	+0,56	+1	+0,57	+0,1
	фактори-дестимулятори					
	-0,7	-0,77	-0,16	-0,94	-0,07	-0,39
кумулятивний вплив на економічний розвиток						
-0,64	+0,23	+0,4	+0,06	+0,5	-0,29	
Данія	фактори-стимулятори					
	+0,11	+0,46	+0,09	+0,29	+0,88	+0,04
	фактори-дестимулятори					
	-0,78	-0,72	-0,06	-0,03	-0,1	-0,36
кумулятивний вплив на економічний розвиток						
-0,67	-0,26	+0,03	+0,26	+0,78	-0,32	
Великобританія	фактори-стимулятори					
	+0,35	+0,22	+0,22	+0,53	+0,55	+0,91
	фактори-дестимулятори					
	-0,25	-0,95	-0,63	-0,13	-0,6	-0,35
кумулятивний вплив на економічний розвиток						
+0,1	-0,73	-0,41	+0,4	-0,05	+0,56	

Країни	Екологічні фактори економічного розвитку					
	1	2	3	4	5	6
Польща	фактори-стимулятори					
	+0,44	+0,29	+0,26	+0,38	+0,8	+0,48
	фактори-дестимулятори					
	-0,29	-0,98	-0,31	-0,44	-0,43	-0,38
	кумулятивний вплив на економічний розвиток					
	+0,15	-0,69	-0,05	-0,06	+0,37	+0,1
Угорщина	фактори-стимулятори					
	+0,08	+0,15	+0,06	+0,11	+0,7	+0,03
	фактори-дестимулятори					
	-0,39	-0,8	-0,07	-0,05	-0,06	-0,23
	кумулятивний вплив на економічний розвиток					
	-0,31	-0,65	-0,01	+0,06	+0,64	-0,2
Румунія	фактори-стимулятори					
	+0,1	+0,13	+0,16	+0,26	+0,42	+0,1
	фактори-дестимулятори					
	-0,47	-1	-0,11	-0,18	-0,13	-0,41
	кумулятивний вплив на економічний розвиток					
	-0,37	-0,87	+0,05	+0,08	+0,29	-0,31

Складено автором

Економічний розвиток Данії ґрунтується на позитивній дії таких екологічних факторів, як використання альтернативної енергії, лісовідновлення та охорона природи. Стосовно Великобританії можна зауважити, що позитивними особливостями її економічного розвитку є пряма економія природних ресурсів, лісовідновлення та утилізація відходів. Екологічними стимулами економічного розвитку Польщі є економія природних ресурсів, охорона природи та утилізація відходів. Економіка Угорщини ґрунтується на таких екологічних стимулах, як лісовідновлення та інвестиції в охорону природи. Економічний розвиток Румунії на 50% визначається дією таких факторів-стимуляторів, як використання альтернативної енергії, лісовідновлення та охорона природи.

В цілому по досліджуваним країнам екологічний аналіз показав, що ключовими спільними проблемами для аналізованої вибірки країн Європейського Союзу є надмірна експлуатація природних ресурсів, споживання продовольства та утворення відходів. У той же час, позитивним трендом економічного розвитку є обсяг витрат на охорону довкілля. За результатами факторного аналізу, екологічну бізнес-культуру країн Європейського Союзу можна охарактеризувати як орієнтовану на захист природного середовища.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ґрунтовний статистичний аналіз культури бізнес-природокористування на прикладі європейських країн дозволив отримати ряд висновків щодо еколого-культурних особливостей їхньої економічної політики у галузі ресурсозбереження. Отримані результати можуть використовуватися для оцінки якості реалізації стратегії «Європа – 2020».

Список використаної літератури

1. Ткач Е.С. Экологическая культура производства как фактор экономического роста : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / Е.С. Ткач. – Челябинск, 2004. – 25 С.
2. Мокир Дж. Культура, институты и экономический рост / Дж. Мокир // Materials of the Conference «Understanding Institutions and Development Economics» (November 4–6, 2010). – 2010. – PP. 34–83.

3. Ogbu J. Voluntary and Involuntary Minorities: A Cultural-Ecological Theory of School Performance with some Implications for Education / J. Ogbu, H. Simons // *Anthropology & Education Quarterly*. – 1998. – Vol. 2. – PP. 155–188.
4. Ristic J. Towards an Ecological Culture: Sustainability, Post-Domination and Spirituality / J. Ristic // *Electronic Theses and Dissertations*. – 2001. – Paper 513 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://digitalcommons.library.umaine.edu/etd/513>.
5. Clair R. The Need for an Ecological Cultural Community / R. Clair, J. Bush [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.jan.ucc.nau.edu.
6. Офіційний сайт Євросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.europa.eu.
7. Бордяшов Е.С. Перспективы реализации новой стратегии развития Европейского Союза «Европа – 2020» / Е.С. Бордяшов // *Вестник МГИМО*. – 2012. – № 3. – С. 108–112.
8. Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – Brussels. – European Commission, 3.3.2010 COM (2010) 2020 final, 2010. – 34 p.
9. Ляшенко І.О. Окремі підходи до систематизації класифікацій у ресурсозбереженні / І.О. Ляшенко // *Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»* : Збірник наукових праць. – Випуск 8. – 2011. – С. 201–210.
10. Кобяк О.В. Особенности механизма инновационного процесса как проявление доминант культуры хозяйствования предприятия / О.В. Кобяк // *Социология*. – 2002. – № 1. – С. 46 – 51.

References

1. Tkach, E.S. (2004). *Ecological industrial culture as a factor of economic growth*: thesis for gaining a candidate degree. – 25 p (in Russ.).
2. Мокыр, J. (2010). Culture, institutions and economic growth. *Materials of the Conference «Understanding Institutions and Development Economics»*. – PP. 34–83 (in Russ.).
3. Ogbu, J. & Simons, H. (1998). Voluntary and involuntary minorities: a cultural-ecological theory of school performance with some implications for education. *Anthropology & Education Quarterly*. Vol. 2, 155–188.
4. Ristic, J. (2001). *Towards an ecological culture: sustainability, post-domination and spirituality..* Retrieved from: <http://digitalcommons.library.umaine.edu/etd/513>.
5. Clair, R., & Bush, J. *The Need for an Ecological Cultural Community*. Retrieved from: www.jan.ucc.nau.edu.
6. Official site of the European Union. Retrieved from: www.europa.eu.
7. Bordiashov, E.S. (2012) *The perspectives of new development strategy of the European Union “Europe – 2020” realization*. The Vestnik of MGIMO. – № 3. – PP. 108–112.
8. Europe 2020 (2010): A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – 34 p.
9. Liashenko, I.O. (2011). *Some approaches to resource-saving classification systematization*. Economic sciences. Series “Economics and management”. – Issue 8. – PP. 201–210 (in Ukr.).
10. Kobiak, O.V. (2002). The peculiarities of innovation process mechanism as a reveal of corporate business culture dominants. *Sociology, №1*, 46–51 (in Russ.).

MAREKHA Iryna Sergiivna

PhD, assistant

Sumy State University,

E-mail: ukr_irina@ukr.net

ECOLOGICAL FACTORS OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Introduction. *The investigations of the factors of economic development refer to the traditional economic problems. Under sustainable development concept, ecological factors of economic development of the European Union countries deserve special attention.*

Purpose. *The aim of the article is to actualize the ecological background of economic development aspects in terms of nature business-management on the example of the Member States of the European Union. To obtain the above mentioned aim, we should settle the following tasks: to determine the ecological quality of economic development; to analyze a strategy elaborated by the Member States called “Europe – 2020” for its resource efficiency; to establish links between natural resources use and economic development; to reveal eco-environmental determinants of the economic development associated with the resource business; to estimate of ecological and economic profile of the resource culture on the cross-country level; to offer some recommendations to improve the strategy “Europe – 2020” based on ecological outcomes.*

Methods. *The ecological factors being divided into two groups – positive and negative – are formalized and ranked from - 1 to + 1 in the article. This approach helps to compare positive and negative ecological factors of the economic development between each other. The approach has been developed especially for factorial analysis.*

Results. *To the key eco-environmental determinants of the economic development the author refers such ones: saving of natural resources – exploitation of natural resource; environmental protection – environmental pollution; wastes utilization – wastes production; restoring forestation – deforestation; alternative energy production – energy consumption; production of environmentally friendly food – food consumption. Based on these key indicators, it is possible to estimate ecological and economic profile of the culture associated with the resource saving business for a definite country and compare it to the global situation.*

Originality. *In the article it is proposed to divide ecological factors into two categories: factors-stimulators and factors-destimulators of economic development. Having compared these factors between each other, it is possible to make an ecological and cultural profile of economic development of the analysed countries.*

Conclusion. *The author believes that the proposed approaches to the estimation of ecological and economic components of the European countries' development can contribute significantly to their global competitiveness. The obtained results could be used to estimate the performance of the strategy "Europe 2020".*

Keywords: *economic development; ecologization; factors-stimulators; factors-destimulators; ecological business culture; European Union; resource-efficient Europe; sustainable development.*

*Одержано редакцією 15.01.2016
Прийнято до публікації 20.01.2016*